

УДК 930.85 (477.83)

*Роман БЕРЕСТ,
Оксана АДАМИШИН*

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ СКЛАД ЖИТЕЛІВ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ СТРИЙСЬКОГО ПОВІТУ ЛЬВІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА У ДОРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Досліджено етнокультурний склад мешканців Стрийського повіту Львівського воєводства у довоєнний період в розрізі їх національної приналежності. Акцентовано на переважаючому числі українського населення серед інших груп населення. Звернуто увагу на важливість збереження та пропаганди пам'яток світової і вітчизняної культури для розвитку туристичної індустрії.

Ключові слова: повіт, пам'ятки, населення, українці, поляки, євреї, німці.

Дивним, на перший погляд, видається те, що українські землі стали колискою для багатьох жителів близького та далекого зарубіжжя. Часто у закордонних засобах масової інформації можна зустріти відомості іноземців про їхнє походження з України. Але, як свідчать історичні факти, крім автохтонного населення, у різні часи мешканцями українських земель були печеніги, половці, татаро-монголи, турки, євреї, караїми, гагаузи, поляки, росіяни, угорці, румуни, литовці, болгари, шведи, австрійці, чехи, словаки, англійці, бельгійці, французи, німці та інші народи [12].

Особливо строкатою в етнокультурному плані виявилася Галичина. Приплив чужоземного елементу на галицькі землі був зумовлений низкою сприятливих чинників, а саме наявністю вільних земель, багатих сировинних ресурсів, дешевою робочою силою, сприятливими умовами ведення господарсько-виробничих занять, торгівлі тощо. Зокрема, ще й зараз з давніх часів поблизу Галича проживає община караїмів.

У великій мірі війни стали чинником, який сприяв різкому скороченню (геноциду, відпливу чи інше) числа іноземних жителів. Зокрема, визначальними для масових міграцій єврейського цивільного населення стали події Другої світової війни – створення фашистами

національних концентраційних таборів (наприклад, гетто), масове винищення євреїв тощо.

Не менші зміни в етнічному плані спричинили примусові депортації, які відбувалися у повоєнні роки з боку радянської влади, урядів Польщі та інших сусідніх держав. Ці складні періоди ще вимагають детального та глибокого дослідження.

Тому у своїй статті ми зупинимося на порівняно стабільному періоді в етнокультурному розвитку окремо взятого Стрийського повіту Львівського воєводства, який хронологічно окреслюється від XIX ст. – часу активного освоєння чужинцями українських земель і тривав до так званого “возз’єднання Західної України з УРСР” та початку Другої світової війни (1.09.1939) [3, с. 408–417].

Варто зауважити, що адміністративно-територіальні межі повітів польського територіально-адміністративного устрою Львівського воєводства значно відрізняються від сучасних територіальних меж районів. Наприклад, у складі Стрийського повіту перебувало містечко Сколе та населені пункти сучасного Сколівського району.

Багато населених пунктів Прикарпаття, особливо у Турківському, Добромильському та інших повітах у повоєнний період припинило своє існування. Чимало чужоземних поселень змінило свої давні історичні назви, які, наприклад, внесли австрійські й польські колоністи. Тому, висвітлюючи зазначену проблематику, будемо враховувати зазначені та інші умовності.

Загальні статистичні дані про число мешканців повітового містечка Стрий відносяться до початку XIX ст. Вони свідчать про поступовий розвиток міста. Так у 1843 році у Стрию налічувалося всього 8 тис. мешканців, у 1880 р. – 12,6 тис. чол., у 1890 р. – 23,2 тис. чол., а у 1910 р. – 30,9 тис. чол. [6, с. 3072].

Наведені дані показують динамічний ріст населення міста. Але, як свідчать результати наукових досліджень, в австрійський період воно зростало за рахунок припливу іноземного контингенту і, перш за все, фахівців у справі лісових розробок та місцевої дешевої робочої сили. Не останню роль у процесі налагодження діяльності промислових підприємств, будівництва залізниць, розвитку торгівлі відіграло падіння кріпосного права в Галичині у 1848 р. та чимало інших чинників соціально-політичного та економічного характеру [4, с. 280–286].

Привертали увагу багатьох іноземних компаній та осіб лікувальні джерела Карпат та Прикарпаття. Вже наприкінці ХІХ ст., завдяки закордонним інвестиціям, в Стрийському повіті ведеться активне будівництво курортів, лікувальних здравниць, відпочинкових баз, що також сприяло припливу чужоземного контингенту.

Дані польського періоду історії українського Прикарпаття засвідчують, що після Першої світової (1914–1918) та польсько-української воєн (1918–1919) місто опинилося в значному соціальному занепаді [7].

В перші повоєнні роки у Стрию налічувалося приблизно 13 тис. мешканців. Зменшення чисельності населення було зумовлено демобілізаційними процесами, міграціями населення, соціальними втратами унаслідок воєнних дій тощо. Проте станом на 1931 рік у Стрию значилося 30 900 мешканців, що відповідало довоєнним статистичним даним 1910 року [6, с. 3072].

У міжвоєнний період зростання населення відбувалося за рахунок активного переселення єврейського населення, польського етнічного елементу, який під знаком привілейованих суспільних категорій резервістів, колоністів, осадників прибував на українські землі з корінної Польщі [8, с. 286–290].

Надзвичайно важливе значення для висвітлення реального етнокультурного стану Галичини мають статистичні дані, які у міжвоєнний період зібрав Володимир Кубійович [1, с. 380]. Хоча автор подає їх через призму релігійної приналежності, вони є прямим свідченням їх етнічних носіїв.

Так станом на 1 січня 1939 року в Стрию налічувалося 32 800 мешканців. З них українців було 9 200 осіб, поляків – 11 300, євреїв – 11 700, австро-німецький та інші етноси склали всього 600 чол. [5, с. 85].

Другим за значенням у Стрийському повіті було невелике карпатське містечко Сколе. В період 1880–1920 рр. воно значиться повітовим містечком [9, с. 286б], де наприкінці ХІХ ст. помітний розвиток дістає лісопильна промисловість, що сприяло притоку на лісорозробки й тартаки значного числа українського та чужоземного робітництва.

За наведеними статистичними даними станом на 1 січня 1939 року у Скольому проживало всього 8 100 мешканців. З них українців було 2350 осіб, поляків – 2550 осіб, євреїв – 2800 осіб. Австрійці, німці, мадяри,

словаки, росіяни та інші етнічні групи населення склали всього 400 осіб.

Перед початком Другої світової війни Стрийський повіт Львівського воєводства включав 119 населених пунктів. Враховуючи значне їх число та раціональне використання обсягу статті, подаємо відомості у вигляді таблиці 1, у якій ставимо за мету відобразити загальне число мешканців населених пунктів, їх національний склад, появу та поширення перехідних релігійних груп населення і новоприбулих осіб з польських земель привілейованих категорій населення [5, с. 85–87].

Таблиця 1

Етнокультурний склад населення
Стрийського повіту перед Другою світовою війною

Назва населеного пункту	Загал. число	Українці	Польські	Пол. кол.	Латин.	Євреї	Німці та ін.
1	2	3	4	5	6	7	8
Аннаберг	300	10	20	-	-	20	250
Баличі Підг.	1010	975	20	-	-	15	-
Баличі Под.	1540	1275	20	180	40	20	5
Бережниця	770	730	20	-	10	10	-
Братківці Ст.	2610	1720	580	50	120	90	50
Братківці Н.	1890	1680	10	-	-	80	20
Жежава	720	40	570	50	100	10	30
Бригідин	1030	90	5	-	-	-	935
Хашчовання	450	440	10	-	20	-	-
Хігар	1110	1080	5	-	-	25	-
Ходовичі	780	720	30	-	-	-	20
Хромогорб	490	50	40	-	-	15	-
Дашава нов.	2810	1170	1080	450	10	10	40
Дашава ст.	1230	1130	10	-	385	10	20
Дашава Корч.	1580	40	1070	450	-	-	20
Дідушичі М.	1180	1160	-	-	60	10	-
Добрівляни	800	755	25	-	60	-	20
Добряни	1430	1385	25	-	-	5	15
Довге	990	770	195	-	10	15	10
Довголука	1160	1100	5	-	-	20	25
Дуліби	1820	1455	200	-	-	25	140
Фалиш	700	640	50	-	-	5	5
Феліцінталь	730	20	-	-	-	30	680
Гезендорф	500	90	30	-	-	-	380
Гірне	2040	2010	20	-	-	10	-

Голобутів	1070	980	60	-	-	10	20
Головецько	1210	1190	10	-	-	10	-
Грабовець Ск	320	320	-	-	-	-	-
Грабовець Ст	1570	985	230	-	-	5	350
Гребенів	710	600	60	-	-	50	-
Ялинкувате	750	720	10	-	-	20	-
Юсептичі	1070	1010	10	-	20	10	20
Кальне	620	590	10	-	-	20	-
Кам'янка	940	920	10	-	-	10	-
Карлсдорф	330	-	5	-	-	-	325
Кавчий Кут	870	860	5	-	-	5	-
Кавсько	1760	1660	10	-	50	30	10
Климець	780	660	30	-	-	20	70
Колодниця	530	510	-	-	-	20	-
Комарів Руськ.	640	585	5	-	-	-	50
Конюхів	1170	1120	40	-	-	10	-
Корчин Рустикальний	1280	1200	40	-	-	10	30
Корчин Шляхетський	530	365	10	-	150	5	-
Коростів	1010	930	65	-	-	5	10
Козьова	1010	900	20	-	-	90	-
Крушельниця	1070	1000	30	-	-	30	-
Крушельниця	830	760	5	-	10	30	5
Лани Сок.	820	700	30	60	30	10	-
Лавочне	1520	1090	220	-	20	160	50
Любинці	1080	780	130	-	-	40	10
Лотатники	390	350	5	-	120	10	-
Лукавиця Н.	720	690	10	-	-	10	-
Лукавиця В.	700	665	-	-	25	5	10
Либохора	990	955	5	-	10	30	-
Лисятичі	2490	2305	40	-	20	80	15
Синевидсько	5400	4110	870	-	-	430	20
Татарсько	410	395	5	-	50	-	-
Тернавка	1090	1060	10	-	20	20	-
Труханів	1490	1390	10	-	10	60	30
Тухля	1740	1460	160	-	-	120	-
Тухолька	1230	940	40	-	-	60	190
Тисовець	200	200	-	-	-	-	-
Тишівниця	380	370	5	-	-	5	-
Угерсько	1120	930	70	-	-	30	90
Угольна	790	745	-	-	10	20	15

Урич	1530	1270	100	-	-	160	-
Верчани	1340	1240	40	-	10	10	40
Вівня	780	775	-	-	-	-	5
Воля Довгол.	610	555	-	-	5	30	20
Воля Задерев.	1140	1120	-	-	10	5	5
Волосянка	1740	1670	10	-	-	55	5
Вижнів	970	900	40	-	-	30	-
Задеревач	720	720	-	-	-	-	-
Завадів ст.	1230	880	250	-	-	10	90
Завадів нов.	990	870	30	-	-	10	80
Райнів	240	10	220	-	-	-	10
Жулин	1480	1200	20	160	45	15	40
Жупанє	1260	1150	30	-	60	20	-
Всього	163860	116285	20555	900	2030	18055	6035

Перш, ніж перейти до аналізу наведених у таблиці даних, зазначимо, що ми опрацювали лише найпізніший період чужоземного заселення земель українського Прикарпаття і гірських районів Карпат, коли його поселенцями стає німецькомовне, польськомовне та єврейське населення. В загальний чисельний підсумок ми також включили вище згадані у текстовій частині дані про мешканців Стрия та Сколе.

Наведені статистичні відомості дають підстави зазначити, що українці у довоєнний період склали переважаючий контингент населення Стрийського повіту. Так, із 163 тисяч мешканців 116 тисяч були українцями. Окремі населені пункти краю (Задеревач, Тисовець та ін.), незважаючи на багатовікове чужоземне підселення сіл та містечок й заселення українських земель, які були спричинені іноземним пануванням, залишилися етнічно чистими українськими селами.

Порівняно незначне число чужинців проживало серед українців у Вівні, Тишівниці, Тернавці, Конюхові, Хащованні, Вижній Стинаві, Кавчому Куті, Вижневі, Жупаному та ін. В українських селах будувалися церкви, діяли хати-читальні, функціонували громадські товариства “Рідна школа”, “Просвіта”, “Пласт”, “Луг”, “Січ”, “Сокіл” та ін. [2, с. 213–216].

Проте варто відмітити й те, що чимало поселень досліджуваного регіону створили австрійські переселенці. Найбільші міграції німецькомовних етносів (австрійців, німців та ін.) у Прикарпаття відзначаються наприкінці XVIII – початку XIX ст. Серед прибульців можна побачити різні соціальні категорії (барони, графи, рицарі, майстри,

підмайстри і навіть просте робітництво та землеробське населення). Міграційні процеси, перш за все, були пов'язані з захопленням Галичини Австрією у 1772 р.

Чужоземні емігранти засновували нові села, присілки, хутори або так звані колонії. Для прикладу можна навести колишні села Стрийського повіту: Пехерсдорф, Гезендорф, Карлсдорф, Аннаберг, Феліціенталь та ін.

Іноді колоністи компактно селилися в існуючих населених пунктах. Такі поселення мали власні релігійні храми (кірхи), німецькомовні школи, навіть своє адміністративне управління, заклади культури, кладовища тощо.

Всього, як зазначено в статистичних даних, в Стрийському повіті перед початком Другої світової війни проживало понад 6 тис. австро-німецьких колоністів. Проте значно більше їх було перед початком Першої світової війни. Але військова поразка Австро-Угорщини спричинила масовий відплив німецького населення з обжитих місць. Ще й досі серед традиційних бойківських жител у Карпатах та на Прикарпатті зустрічаються великі присадкуваті німецькі хати.

Назв зазначених вище сіл давно не існує, бо в повоєнний період радянська влада дала їм нові найменування. З результатів наших науково-дослідних робіт польового сезону 2012 р. відомо, що в колишньому селі Феліціенталь, яке має сучасну назву Нагірне Сколівського району, унікальною пам'яткою є відмежоване від сучасного сільського цвинтаря німецьке кладовище XVIII – першої половини ХХ ст. Німецькомовні епіграфічні написи та наведені імена на поховальних плитах дають змогу персоніфікувати історію села й рідного краю і навіть трактувати окремі унікальні кам'яні та відлиті з металу надгробки, як цінне надбання світової культури.

Звичайно, що польськомовні села на українському Прикарпатті творили поляки. Наприклад, як показують дані наведеної таблиці, у Райнові з 240 мешканців 220 були поляками. Висока питома вага польськомовного населення відзначалася в Дашаві Кочунку, Дашаві Новій, Жежаві, Соколові, Братківцях та ін.

У польських селах закладали польські школи, національні культурно-освітні товариства, будували костели, каплиці тощо. Ще й зараз у багатьох українських населених пунктах існують польські кладовища.

Проте часто етноси намагалися вести розмежоване існування. Як показали недавні опитування місцевого населення, основною причиною, яка штовхала їх до етнічної ізоляції, були розбіжності релігійних календарів протестантського, католицького та православного населення, а інколи виражалася відкрита зневага та зверхнє ставлення поляків до українців чи євреїв або навпаки.

Термін “латинники”, які також мають місце у таблиці, запозичено у Володимира Кубійовича. Цим терміном він намагався виділити окрему перехідну категорію греко-католицького населення, яка бере свій початок від Берестейської унії 1596 р.

В порівнянні з іншими районами Прикарпаття греко-католицька релігія у Стрийському повіті не отримала значного поширення. Ймовірно, це було пов'язано з стійкістю місцевих православних традицій. До речі, ще й зараз у підгірських та гірських районах домінуючим релігійним світоглядом залишається православ'я.

Значну чисельність жителів повіту перед війною складало єврейське населення. З наведених даних можна зауважити, що євреї селилися невеликим групами майже в кожному населеному пункті. Це, на нашу думку, було зумовлено специфікою їх існування та діяльності. У Стрийському повіті чисельні єврейські общини значилися в Лавочному, Соколові, Підгородцях, Уричу, Славську, де існували єврейські школи, божниці, культурно-освітні товариства, установи й заклади тощо.

На жаль, багатьох єврейських кладовищ на даний час не існує. Найбільше їх було знищено в часи радянської влади, у 60–70 роках минулого століття. З інформації вчителя історії з селища Славське Лукача Володимира Деонізієвича [10] відомо, що поховальні плити “жидівських окописьк” з Лавочного, Славська, Сколе ще недавно слугували будівельним матеріалом для спорудження колгоспних ферм, автомобільних гаражів, тракторних станів, мощення місцевих доріг тощо. Те ж саме зауважив краєзнавець з Верхнього Синьовидного Сколівського району Борщ Володимир Васильвич стосовно долі багатьох єврейських кладовищ карпатського регіону та земель Прикарпаття [11].

Таким чином, статистичні відомості щодо етнокультурного складу населення Стрийського повіту Львівського воєводства у довоєнний період свідчать, що переважаюче число осель залишалось за корінним українським населенням, яке в складних умовах чужоземного панування берегло та примножувало національні традиції. З іншого боку, варто

відзначити значну строкатість місцевого населення, яке залишило різноманітну історико-культурну спадщину, яка в умовах розвитку незалежної України повинна приваблювати вітчизняного та зарубіжного туриста, гідно слугувати інтересам туристичної індустрії.

ДЖЕРЕЛА:

1. Довідник з історії України (А – Я) / За заг. ред. І. Пікови, Р. Шуста.– К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
2. Історія України / Відп. ред. Ю. Сливка. – Львів: Світ, 2002. – 520 с.
3. Історія Центрально-Східної Європи / За редакцією Леоніда Зашкільняка. – Львів, 2001. – 660 с.
4. *Крип'якевич І.* Історія України / І.П.Крип'якевич. – Львів, 1990. – 520 с.
5. *Кубійович В.* Етнічні групи південно-західної України (Галичини) на 1.1.1939. Національна статистика Галичини. – Wiesbaden, 1983. – 175 с.
6. *Кубійович В., Падох Я.* Стрий // Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 2000. – Т. 8. – С. 3072 (2805–3199 с.).
7. *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / Микола Литвин. – Львів, 1998. – 469 с.
8. *Макарчук С.А.* Етнічна історія України. Навчальний посібник / С.А.Макарчук. – К.: Знання, 2008. – 471 с.
9. Сколе // Енциклопедія Українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 2000. – Т. 8. – С. 2866 (2805–3199 с.).
10. Лукач Володимир Деонісійович, 1961 р.н., вчитель історії, завуч загальноосвітньої школи смт Славсько Сколівського р-ну Львівської обл.
11. Борщ Володимир Васильович, 1957 р. н., секретар сільської ради с. Верхне Синьовидне Сколівського р-ну Львівської обл.
12. *Яковенко Н.* Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – К., 2005. – 587 с.

*Роман БЕРЕСТ,
Оксана АДАМИШИН*

**ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ СОСТАВ
ЖИТЕЛЕЙ НАСЕЛЕННЫХ ПУНКТОВ СТРИЙСКОГО
ПОВЕТА ЛЬВОВСКОГО ВОЕВОДСТВА У ДОСОВЕТСКИЙ
ПЕРИОД**

Исследовано этнокультурный состав жителей Стрийского повета Львовского воеводства у довоенный период в разрезе их национальной принадлежности. Акцентировано на преобладающем числе украинского населения среди других групп населения. Обращено внимание на важность сбережения и пропаганды памятков мировой и отечественной культуры для развития туристической индустрии.

Ключевые слова: повет, памяткы, население, украинцы, полякы, еврей, немцы.

*Roman BEREST,
Oksana ADAMYSHYN*

**ETHNOCULTURAL COMPOSITION OF
STRYISKY COUNTY LOCALITIES RESIDENTS
OF LVIV PROVINCE IN THE PRE-SOVIET PERIOD**

Investigate the ethno-cultural composition of Stryisky county residents of Lviv province in the prewar period in terms of their ethnicity was made. The accent on the Ukrainian population prevailing among other groups was made. Attention to the importance of preservation and promotion of world and national culture monuments for the tourist industry was made.

Key words: county, monuments, population, Ukrainians, Poles, Jews, Germans.